

A kommunizmus és az állam

A leningrádi egyetem tudományos ülásszaka

Az SZKP új programjának nyilvánosságra hozatala, de különösen a XXII. kongresszus óta a szovjet állam jellegének, további jövőjének problémája a legtöbbet és leghevesebben vitatott kérdése a marxista társadalomtudománynak. A téma, aktuális jellegénél fogva, élénk visszhangra talált tanuszékeken, és szerkesztőségekben, tudósok és propagandisták között egyaránt. A legellentéteesebb nézetek csapnak össze arról, hogyan, miként, milyen úton és formában lehet eljutni a kommunista öngazgatás rendszeréhez, átfejlődnek-e az össznépi állam szervei társadalmi szervekké vagy sem; egyáltalán: a szocialista államiság fejlődésének utolsó szakaszát képezi-e az össznépi állam stb. stb.

A leningrádi egyetem tudós kollektívája különösen élen jár a kommunizmusba való átmenet törvényszerűségeinek magas szintű elméleti feldolgozásában. E munka egyik jelentős állomása volt „A kommunizmus és az állam” címmel az elmúlt évben tartott tudományos konferencia. Az ülésnek, a többi között, két érdekes mozzanata volt. Az egyik a vita komplex jellege, ti., hogy az előadók között nemcsak filozófusok, hanem jogászok és közgazdászok is helyet foglaltak. Ezzel a témát több oldalról, sőt több tudományág oldaláról közelítették meg. A másik mozzanat a problémák bátor és őszinte felvetése volt, és az, hogy ezt mindenki természetesen érezte.

A tudományos tanácskozás első előadását *M. I. Misin*, a filozófiai kar professzora tartotta „*A szocialista állam néhány problémája az SZKP programja és a XXII. kongresszus fényében*” címmel. Hangsúlyozta, hogy az össznépi államról kimondott elvek szerves folytatását képezik a proletariátus diktatúrájáról szóló marxista—leninista tanításnak. Az alkotó továbbfejlesztés e téren azonban *csak most* következhet be, mert a XX. kongresszus előtt Sztálin, Visinszkij és mások a szocialista állam elméleti problémáit nem elég mélységgel és objektivitással vizsgálták. Most a kongresszus megteremtette az államelmélet továbbfejlesztésének alapjait, de a részletes kidolgozás még hátra van. Ennek feltételei a következők:

a) Fel kell számolni azt a nézetet, hogy Sztálin hozta létre teljes és végleges formájában a szocialista állam elméletét. A valóság, a dogmatikusokkal szemben az, hogy egy, a leninizmusnak ellentmondó elmélet és gyakorlat alakult ki (pl. az osztályharc állandó éleződésének elmélete révén).

b) Kritika alá kell vonni Sztálin antidialektikus és abszolúte ellentmondásos megállapításait az állam erősítéséről és elhalásáról, mint egymást kizáró tényezőkről.

c) Helytelennek kell tartanunk a proletárdiktatúra és a szocialista állam azonosításáról szóló nézeteket.

d) A fentiekből következőleg a helyes elmélet kialakítása érdekében feltétlenül *kétfrontos* harcot kell folytatni, és nem elégséges csak a burzsoá és revizionista nézeteket bírálni.

A fő feladat annak kimutatása, hogy az állam fejlődése a kényszerítő szervek tevékenységének szűküléséhez kell, hogy vezessen. Sztálin valójában eltekintett a szocialista állam lenini meghatározásától, amely szerint ez már „a szó szoros értelmében többé nem állam, mert átmenetet képez a társadalom nem-állami életéhez”. Nem erősítette azokat a tendenciákat, amely az állam össznépi jellegének kialakulásához, az öngazgatási szervek megteremtődése felé mutattak.

A proletárdiktatúra a szocializmus végső győzelme szempontjából szükséges, de a szocializmus gazdasági és szociális struktúrájának fejlődése, az osztályok és a nemzetiségek viszonyának, a társadalom tudatának, a külpolitikai helyzetnek, a politikai felépítménynek változása törvényszerűen vezet el az össznépi államhoz. A dogmatikus koncepció nem látja a változást a munkáosztály vezető szerepének tartalmában, jellegében és formájában, ezért tagadja a szocialista állam proletárdiktatúrán kívüli formáit. Valójában a szocialista állam fejlődésének második szakaszában a hatalom birtokosa már az egész nép. A közhatalom még külön létezik, de már össznépi jellege van. Ez a jelleg úgy jön létre, ahogyan kifejeződik nemcsak az egész nép érdeke, hanem az egész nép céltudatos akarata is. Az állam itt már nem az osztályuralom eszköze, mivel ellentétes érdekű osztályok, antagonisztikus termelési viszonyok nem léteznek. Ez azonban nem jelenti azt, hogy az össznépi állam nem osztály-jellegű; bár nem egy osztály hatalma, a vezető szerep mégis a munkáosztály kezében marad, ennek politikai, gazdasági, ideológia és külpolitikai feladatai folytán. Egy átmeneti időszak osztály- és már nem-osztály jellegének dialektikáját fejezi ki ez az állam, de nem úgy, mint ezt egyes szerzők hinni vélik, hogy az állam jellege befelé össznépi, kifelé proletár. Ez abszurdum. A szovjet állam mindkét irányban és egy időben össznépi és osztályfunkciókat tölt be.

Az előadó alaptalannak minősítette azokat az állításokat, hogy az össznépi állam a társadalom politikai szervezetének és a szocialista államiságnak utolsó formája. Véleménye szerint lehetséges, hogy a társadalom kommunista öngazgatását még megelőzi a kommunista össznépi állam, amelyben egyesül a politikai szervezet a kifejlődő öngazgatás szerveivel.

A proletárdiktatúra fejlődése más országokban lehet sokkal rövidebb idejű. Nem kizárt, hogy a szocializmusba való átmenet egyes helyeken az össznépi államba való átmenetet fogja jelenteni.

A tanácskozás második előadását *A. I. Koroljev*, a jogi kar dékánja tartotta: „*A proletárdiktatúra fejlődésének dialektikája és a szocialista állam fogalmának meghatározása*” címmel. A szocialista forradalom eredményeként létrejövő állam lényegét — mint mondotta — a munkáosztály uralkodóvá válása, vagyis a proletariátus diktatúrája képezi. Ez a lényeg azonban nem változatlan. A szocializmus teljes és végleges győzelme a proletárdiktatúrát feltételező okok egész sorát szünteti meg. A történelmi misszió teljesítésével a proletárdiktatúra nem szűnik meg automatikusan, csak elindítja az államiság megváltozásának folyamatát. Megváltozik a néptömegek vezetésének formája és módszere. E változás lényege az, hogy a munkáosztály megszűnt uralkodó osztály lenni, megszűnt a monopólija a társadalom állami vezetésére. Most már, a kommunizmus építésének időszakában, a munkásság, a parasztság és

az értelmiség egyenlő módon vesznek részt az állami élet irányításában (jogi formában ezt már az 1936-os szovjet alkotmány kodifikálta). A proletárdiktatúra tehát egy meghatározott történelmi korszak lényegét fejezi ki, és szükségyszerűen össznépi állammá alakul át. Minden szociális és politikai egyenlőség ellenére sem szűnt meg az össznépi állam osztályjellege, amely kifejezi, a többi között, azt a reális tény, hogy még léteznek osztályok és osztálykülönbségek.

Az előadó ezután megkísérelte a szocialista állam két történelmi formájának meghatározását. „A proletárdiktatúra állama — mondotta — a dolgozók politikai hatalmának szerve, amely a munkásosztály vezetésével és diktatúrájával valósul meg. Feladata, hogy letörje a volt kizsákmányoló osztályok ellenállását, bevonja az összes dolgozókat az állam irányításába, megteremtse a feltételeit annak, hogy a proletár demokrácia össznépi szocialista demokráciává alakulhasson át; vezesse a dolgozók alkotó tevékenységét a szocializmus építésében, fenntartsa a normális államközi kapcsolatokat és biztosítsa az ország védelmét.”

Az össznépi állam szintén a „munkásosztály vezette dolgozó nép politikai hatalmának szerve. Feladata, hogy biztosítsa a szocialista demokrácia sokoldalú kifejlesztését, amelynek során az államhatalom szervei fokozatosan átalakulnak a kommunista öngazgatás társadalmi szerveivé, vezesse a dolgozók alkotó munkáját a kommunizmus építésében, fenntartsa az államközi kapcsolatokat és biztosítsa az ország védelmét.”

A szocialista állam minden formája a munkásosztály vezetése alatt áll, és feladata a szocializmus végleges felépítése, illetve a kommunista öngazgatás létrehozása.

A harmadik referátumot *D. A. Kerimov*, a jogi kar tanára tartotta. Előadásának címe: „Az össznépi szocialista állam elméletének aktuális problémái” volt. Nézete szerint is helytelen a szovjet államot és a proletárdiktatúrát azonosítani, mert a társadalmi viszonyok változásával változik a hatalom tartalma is, a szovjet állam lényegének megváltozásával pedig változik annak formája is. Az állam lényegét, hatalmát a feladatai és funkciói képezik. E lényegnek van belső és külső formája. Belső formája a szocialista demokrácia, külső formája pedig a szocialista hatalom konkrét szervezete. A szocialista államiság fejlődésével a proletár demokrácia átváltozik össznépi szocialista demokráciává. (Beszélt arról is, hogy e tartalom változásával a külső formának, a szovjeteknek is változniuk kell.) „Az össznépi állam — az egész szovjet nép politikai szervezete, az össznépi demokrácia szervezete, amelynek hivatása a tömegek szervezése, nevelése és meggyőzése a kommunizmus építése érdekében.” Kerimov szerint a szovjet állam fejlődésének 3 szakasza van:

a) Az állam keletkezésétől a szocializmus alapjainak lerakásáig, a kizsákmányoló osztályok felszámolásáig.

b) A szocializmus teljes és végleges felépítéséig terjedő szakasz.

c) A kommunizmus építésének állama.

Mindegyik szakasznak megvannak a maga sajátos funkciói, feladatai és módszerei.

A. A. Godunov a közgazdasági kar tanára „A szocialista állam szerepe a termelés irányításában” címmel tartotta meg előadását. Kifejtette, hogy a szocialista állam funkciója kettős: tulajdonosi és termelésirányítói funkció. A szovjet állam termelést irányító szerepe a szocialista tulajdon természetéből ered. Mindinkább fejlődik a szocialista állam, annál inkább a gazdaság szervező és kulturális nevelő szerepe tölti ki az állam egész tevékenységét. Az össz-

népi állam legfőbb feladatává a kommunizmus anyagi-műszaki bázisának megteremtése, a szocialista termelési viszonyok kommunista termelési viszonyokká való átalakítása, a népjólét biztosítása válik.

Az állam mint tulajdonos a társadalmi termelés irányításának szubjektuma, és mint ilyen, a következő sajátságokkal rendelkezik: a) az állam vonja be a termelésbe a dolgozókat és egyesíti őket a termelés eszközeivel; b) az állam célszerűen szervezi az anyagi javak termelését, vezeti a szovjet emberek tevékenységének cseréjét, megőrizve az egységes állami tervezést.

Sohasem szabad elfelejteni, hogy a vezetés szervei mindig a gazdaság szubjektív faktorai, és mint ilyenek, a kommunizmus építésének törvényszerűségeire kell, hogy támaszkodjanak. A szovjet állam tevékenysége során megállapítja az irányítás konkrét mechanizmusát, létrehozza az irányítás szerveit, meghatározza funkcióikat és kapcsolataikat. Az állam látja el a szerveket szakemberekkel és egységes elveket vezet be a gazdasági mechanizmus működésébe (tervszerűség, gazdaságosság, rubellenőrzés, anyagi érdekelttség stb.). A gazdaság fejlődésének és a fentiek működésének biztosítása érdekében az államnak megfelelő gazdaságpolitikát kell kidolgoznia. Ezt az állam mint politikai hatalom teszi, amely a fenti célok megvalósítására mozgósítja és szervezi a dolgozó tömegeket, ha kell a nép akaratának megfelelő erőszak biztosításával. Az államnak a kényszerítő szerepe, majd a politikai szervező szerepe is fokozatosan megszűnik.

Végül A. K. Belich, a filozófiai kar tanára tartotta meg előadását. „*A szocialista államiség átfejlődése kommunista öngazgatásba*” címmel. A kommunista társadalom öngazgatásának objektív jellemzője, hogy a szocialista társadalom állandóan fejlődő és tökéletesedő politikai szervezeteiből nő ki, a kommunizmusra való átmenet időszakában. Ezért hibás az állami szervek és a társadalom politikai szerveinek azonosítása. A politikai szervezetek fogalma magában foglalja mind az állami, mind a társadalmi szervezeteket. Ezek közül is legfontosabb a párt. A fentiek alapján helytelen, hogy a jogi tankönyvek a társadalom politikai alapjává az államigazgatási szerveket teszik, míg az állam politikai alapjává a szovjeteket. A társadalom politikai alapját nem lehet a politikai szervezetekkel azonosítani.

A társadalmi öngazgatás megteremtődésének előfeltétele a szovjetek fejlődése és más társadalmi szervezetekkel való kiszélesedése, összeolvadása, mintegy a társadalom nem állami politikai szervezetét alkotva. A későbbiekben a társadalom politikai szervezete feloldódik a társadalomban, hogy a kommunizmusban végül is teljesen azonosuljon vele.

Az öngazgatás megteremtődésének további feltétele a szocialista demokrácia mind teljesebb kifejlesztése. A szocialista demokrácia egész rendszerének fejlődése magában foglalja a szovjet-, a párt-, a szakszervezeti, a komszomol-, a kolhoz- stb. demokrácia fejlődését. Hibás leszűkítést jelent a demokráciának az olyan felfogás, amely csak a „szovjet-demokrácia” megteremtésének szükségszerűségéről beszél. Ezzel mintegy téves nézeteket támaszt a kommunista öngazgatással kapcsolatban. Valójában a szocialista demokráciának két fő formája van:

a) állami demokrácia és b) társadalompolitikai demokrácia. Ezért az öngazgatás kialakulásának útja: a tökéletesedés, erősödés, átalakulás és megőrzés.

Legfontosabb szakasz az öngazgatás felé vezető úton: az össznépi állam. Míg a proletárdiktatúra a munkásosztály és az összes dolgozók állami ön-

igazgatása, addig az össznépi állam az egész nép állami öngazgatása. Az állami öngazgatás szervei azonban a kommunizmusban nem likvidálódnak, mint azt sokan képzelik, sőt az öngazgatás szervei az államigazgatás átalakult szerveire alapozódnak.

A kommunizmusban megszűnik az állami-jogi kényszer, de ott is lesz társadalmi hatalom és meglesz a társadalmi vélemény kényszerítő ereje. Értelmetlen arról beszélni, hogy a kommunizmusban minden kényszer megszűnik, mert csak az állami, jogi, a politikai kényszer megszűnéséről beszélhetünk. Az államigazgatási szervek, a jogi kényszer eszközeit elvesztve, elvesztik politikai jellegüket, és így az államiság öngazgatássá fejlődik át.

Balogh József